

Poznavanje romske kulture kao preduvjet uspješne inkluzije romske djece u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju

Sanja Nuhanović, Maja Koporčić

SAŽETAK: Vodeći se strategijom Vlade Republike Hrvatske o unaprjeđivanju položaja romske djece u odgojno-obrazovnom sistemu kroz Nacionalni program za Rome u ovome radu se promišlja o stanju i mogućnostima inkluzije romske djece u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Kao preduvjet uspješne inkluzije autorice vide u interesu odgajatelja za upoznavanjem romske kulture što bi uvelike olakšalo boravak romske djece u, za njih, kulturalno raznolikom okruženju.

Kako bi utvrdile koliko su odgojitelji upoznati s romskom kulturom te kako percipiraju romsku populaciju, autorice su provele istraživanje među 76 odgojiteljica u vrtićima na području grada Slavnskoga Broda. Rezultati istraživanja su pokazali da više od polovice odgajateljica percipira romsku populaciju pozitivno. Bez obzira što se njih 57,89 % izjasnilo da su u svojoj vrtićkoj grupi imali jedno ili više romske djece, pokazalo se da nisu upoznati s romskom kulturom te da nisu obilježavali i predstavljali romsku kulturu na nivou svoje grupe i/ili cijele ustanove. Upravo upoznavanje ne-romske djece s romskom kulturom olakšalo bi boravak romske djece, stvorilo pozitivno ozračje i razvijalo interkulturalnu osjetljivost u grupi i/ili ustanovi s čime se slaže gotovo 60% odgajateljica.

U drugom dijelu rada analiziraju se kurikulumi dječjih vrtića iz osam gradova RH koji prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. g. uključuju u većem broju romsko stanovništvo. Analizom kurikuluma želi se utvrditi zastupljenost programa i projekata koji za cilj imaju uspješnu odgojno-obrazovnu inkluziju romske djece.

Cjelokupno gledajući, rezultati upućuju na sustavnije promišljanje o kvalitetnijem i djelovanjem provođenju strategija za inkluziju romske djece s posebnim naglaskom na potporu radnicima odgojno-obrazovnih ustanova koji nisu pripremljeni za rad u kulturalno raznolikim skupinama djece.

Ključne riječi: *romska kultura, inkluzija, rani i predškolski odgoj i obrazovanje, kurikulum*

Knowledge of the Roma culture as a postulate for successful inclusion of Roma children in early and pre-school education

ABSTRACT: Guided by the strategy of the Croatian Government on improving the situation of Roma children in the education system through the National Program for Roma, this paper reflects on the situation and possibilities of inclusion of Roma children in early and pre-school education. The postulate for the successful inclusion, the authors see in the interest of educators to get to know the Roma culture which would greatly facilitate the stay of Roma children in a culturally diverse environment. To determine the level of educators familiarity with Roma culture and how they perceive the Roma population, the authors conducted a survey among 76 educators in kindergartens in the city of Slavonski Brod.

The second part studied the curricula of kindergartens from eight cities of Croatia which, according to the last census in a year of 2011, include a large number of the Roma population. The study of the curriculum aims to determine the incidence of programs and projects aimed at successful educational inclusion of Roma children.

Overall speaking, the results suggest a more systematic thinking about better quality and more efficient implementation of the strategy for the inclusion of Roma children, with special emphasis on the support to an educators that are not prepared to work in a culturally diverse groups of children.

Keywords: *Roma culture, inclusion, early and pre-school education, educators, curriculum*

UVOD

Prema posljednjem popisu stanovništva u RH iz 2011. g. utvrđeno je kako su Romi, četvrta nacionalna manjina po zastupljenosti te ih se kao Romi izjasnilo 16. 975 što čini 0,40 % ukupnog stanovništva (Državni zavod za statistiku RH, 2011). Iako se smatra da je taj

broj puno veći jer se Romi pri popisu stanovništva često izjašnjavaju i kao pripadnici neke druge narodnosti, Romi su još uvijek marginalizirana grupa kako u RH, tako i u mnogim drugim zemljama. S obzirom na to da je nezaposlenost Roma velik problem u svakoj državi članici, a to je u suštini i najveća prepreka pozitivnom integracijskom procesu, EU je

odlučio posvetiti više pažnje romskom pitanju unutar svojih granica (Đukić i Kukovec, 2015).

Kao rezultat takve odluke Vijeća Europe u RH 2003. g. nastaje Nacionalni program za Rome koji je polazišni dokument utemeljen na međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i pravima nacionalnih manjina koje je RH ratificirala. S obzirom na uočene pojedine nedostatke program je usklađen s Okvirom EU za nacionalne strategije integracije Roma i Europa 2020 – Europskom strategijom za pametan, održiv i uključiv rast (Đukić i Kukovec, 2015). Republika Hrvatska uključila se i u program *Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015.*, te je 2005. godine nastao i Akcijski plan kao dopuna Nacionalnom program za Rome iz 2003. čiji je cilj bio rješavanje problema zapošljavanja, stanovanja, obrazovanja i zdravlja pripadnika romske nacionalne manjine. Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. pored četiri područja: zapošljavanje, stanovanje, obrazovanje i zdravlje, uključuje i područja socijalne zaštite, uključivanje u društveni i kulturni život, kao i statusna rješenja, suzbijanje diskriminacije i pomoć u ostvarivanju prava. Svi navedeni programi za cilj imaju poboljšati položaj romske nacionalne manjine u RH potpunom inkluzijom Roma u društvenu zajednicu. Brust Nemet i Kostić (2015) navode kako se Nacionalna strategija za uključivanje Roma 2013. - 2020. pokazala nedovoljno efektivnom zbog čega su različite institucije i udruge svojim projektima nastoje poboljšati status i integraciju Roma. Od svih navedenih područja autorice u radu istražuju područje obrazovanje, a koje je od velikog značaja jer za cilj ima podizanje nivoa obrazovanja i poticanje cjeloživotnog obrazovanja Roma.

Postojanje predrasuda prema Romima koje se prenosi s generacije na generaciju rezultira stvaranjem socijalne distance prema pripadnicima romske nacionalne manjine. Izrazita socijalna distanca prema romskoj populaciji potvrđena je nekolicinom rezultata istraživanja provedenih u Republici Hrvatskoj i susjednim državama na ispitanicima različite dobi (Löw Stanić, 2014; Maričić, Kamenov i Horvat, 2012; Previšić, Hrvatić i Posavec, 2004). Odgoj i obrazovanje imaju značajnu ulogu u smanjenju socijalne distance prema marginaliziranim grupama kakva su i Romi pri čemu je potrebno poticati na razvoj interkulturalnih kompetencija koje u sebi pretpostavljaju toleranciju, poznavanje i poštivanje kako vlastitog tako i tuđeg identiteta, inkluziju osoba u sva područja društvenog života bez obzira na njihovu različitost.

INKLUZIJA ROMSKE DJECE U ODGOJNO-OBRAZOVNI SISTEM

Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika (Jojić, 2015) inkluziju definira kao stanje uključenosti u čemu drugome. Promišljanja o inkluziji u kontekstu odgoja i obrazovanja impliciraju uključenost sve djece u odgojno-obrazovni sistem prema jednakim mogućnostima i pravima. Inkluzivno obrazovanje bi trebalo biti okruženje koje je sposobno odgovoriti na potrebe sve djece bez obzira na njihove međusobne razlike (Sindik, 2013). Iako inkluzija kao poželjni ideologija odgoja i obrazovanja znači otvaranje šansi za različito marginalizirane grupe - djecu manjina, kulturno depriviranih i odbacivanih grupa i djecu s teškoćama u razvoju praksa i znanost su usmjereni

najviše ovim potonjima (Romstein i Sekulić-Majurec, 2015). No kako i sama ideologija inkluzivnoga obrazovanja nalaže jednake prilike za sve, a tim jednaku posvećenost svim marginaliziranim grupama važno je usmjeriti se i na druge marginalizirane grupe.

Jedna od najmarginaliziraniji i socijalno isključenih grupa je romska populacija. Niska razina obrazovanja, način života, običaji i nebriga ili dugogodišnja nedovoljna briga vlasti za Rome uvjetovala je njihovu socijalnu i društvenu marginalizaciju (Hrvatić, 2005). Pojam *marginalnog čovjeka* Lapat (2010) pojašnjava kao pojedinca koji je prisiljen živjeti u dvama društvima i dvjema kulturama, a da ni jednoj potpuno ne pripada. Takav način života dovodi do isključenosti koja utječe i na poteškoće u realizaciji inkluzivnoga odgoja i obrazovanja.

Problematika odgoja i obrazovanja romske djece tema je mnogih znanstvenih istraživanja. Dosadašnja provedena istraživanja o odgojnoj i obrazovnoj inkluziji Roma ukazuju na niz problema koji se očituju u socijalnoj isključenosti, načinu života, niskom stepenu obrazovanja u porodici, diskriminaciji društva, preranom napuštanju školskog sistema, a posebno treba istaknuti slabo poznavanje standardnoga jezika koji otežava praćenje obrazovnog programa. Rezultati istraživanja koje su proveli Lesar, Čuk i Peček (2006) na sveukupnom uzorku od 414 učitelja i nastavnika 41 osnovne škole u Sloveniji kako bi doznali stavove mišljenja prema inkluzivnom obrazovanju romske i migrantske djece pokazali su da većina učitelja, njih oko 60%, smatra da se romska i migrantska djeca trebaju školovati pod istim uvjetima kao i slovenska. Rezultati su također pokazali nisku razinu onih učitelja koji osjećaju odgovornost za socijalnu inkluziju učenika kao i za rezultate obrazovanja u čemu glavnog krivca vide poteškoćama koje proizlaze iz slabog poznavanja jezika. Austrijski učitelji koje su ispitali Luciak i Liegl (2009) pak smatraju, za razliku od slovenskih, da se romska djeca ne mogu školovati pod istim uvjetima upravo zbog niske razine poznavanja jezika te stoga djeci dodjeljuju zadatke u skladu s njihovim sposobnostima. Problematiku napretka također vide u nedovoljnom angažmanu za učenje, izostanku podršku kod kuće, izostancima iz škole te u socijalnom okruženju u kojemu žive. Stavove odgajatelja i učitelja prema obrazovanju romske djece ispitali su i Lepeš i Ivanović (2012) koji proveli su istraživanje na sveukupnom uzorku od 322 odgajatelja i nastavnika osnovnih i srednjih škola u Srbiji. U rezultatima istraživanja uočen je opći stav prema uspješnosti rada s romskom djecom koji je pretežno negativan. Važno je napomenuti da su rezultati pokazali kako odgajatelji imaju najpozitivnije, a učitelji predmetne nastave najnegativnije stavove prema obrazovanju romske djece. Nadalje, autorice Mlinarević, Kurtović i Svalina (2015) provele su istraživanje među 28 odgojitelja predškolskih ustanova i učitelja osnovnih škola u Republici Hrvatskoj te ispitale njihove stavove prema obrazovanju Roma. Rezultati istraživanja pokazuju da učitelji procjenjuju kako romska djeca imaju dovoljno razvojnog cjelovitog potencijala i sposobnosti da završe redovni program, ali da trebaju pomoć da bi savladali gradivo te da nisu motivirani i nemaju odgovarajuće, dobre uvjete za učenje kod kuće.

Analizom navedenih relevantnih istraživanja uočava se podudarnost u poteškoćama s kojima se susreću

odgajatelji i učitelji u odgoju i obrazovanju romskih učenika. Glavna poteškoća uspješnosti napretka i razvoja romskih učenika leži u slabom poznavanju službenog jezika države u kojoj žive. Iako je uočena i pozitivnost stavova prema obrazovanju romske djece važno je napomenuti kako ispitani odgajatelj i učitelji navode da se ne osjećaju dovoljno pripremljeni za rad s romskom djecom te da tokom vlastitoga obrazovanja nisu imali prilike steći potrebne kompetencije. Međutim, ukoliko je tokom formalnog obrazovanja izostala usmjerenost prema specifičnim grupama djece i ukoliko okolnosti nalažu stjecanje novih kompetencija, zadatak i obaveza je svakog odgojno-obrazovnog uposlenika raditi na njihovu razvoju kroz formalne, neformalne i informalne oblike.

Upoznavanje i razumijevanje drugih i drugačijih jedna je od ključnih točaka inkluzivnog odgoja i obrazovanja koja zahtjeva razvijene interkulturalne kompetencije. Interkulturalno osjetljiv odgojitelj i učitelj razumjet će poteškoće s kojima se suočavaju romska, ali i ne-romska djeca prilikom boravka u kulturalno raznolikom okruženju te će svojim pozitivnim primjerom prihvatanja i razumijevanja drugačijih stvoriti ugodnije okruženje i postaviti temelj za uspješniju inkluziju.

ISTRAŽIVANJE

Metodologija

Istraživanje je provedeno u dva dijela. U prvom djelu istraživanja korišten je anketni upitnik s odgojiteljima koji su sačinjavali uzorak ispitanika dok je u drugom dijelu provedena deskriptivna analiza kurikuluma za pedagošku godinu 2016./2017. ustanova ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja na području 8 gradova Republike Hrvatske.

Cilj istraživanja je doznati kako odgojitelji percipiraju romsku populaciju te koliko poznaju romsku kulturu. Na osnovu cilja postavljaju se sljedeći problemi istraživanja:

1. Ispitati kako odgojitelji percipiraju romsku populaciju
2. Ispitati koliko su odgojitelji upoznati s romskom kulturom

3. Ispitati mišljenje odgojitelja o važnosti upoznavanja romske kulture u kontekstu uspješnije inkluzije

U skladu s postavljenim ciljem i problemima istraživanja formulirane su sljedeće hipoteze:

- H1: Odgajatelji percipiraju romsku populaciju pozitivno
- H2: Odgojatelji pokazuju nisku razinu poznavanja romske kulture
- H3: Odgajatelji smatraju da bi upoznavanje romske kulture pridonijelo uspješnijoj inkluziji romske djece.

Uzorak ispitanika čine odgojitelji Dječjeg vrtića „Ivana Brlić-Mažuranić“ koji okuplja 9 područnih dječjih vrtića s područja Grada Slavenskoga Broda (N=76). Svi su ispitanici ženskoga spola, a najviše je onih sa višom stručnom spremom (74,32%) dok je podjednako onih sa srednjom stručnom spremom (12,16%) i visokom stručnom spremom (13,15%). Kao instrument prikupljanja podataka korišten je anketni upitnik konstruiran u svrhu ovoga istraživanja. Pitanja u prvom dijelu upitnika odnose se na sociodemografska obilježja sudionika dok drugi dio upitnika sadrži 14 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Istraživanje je provedeno u svibnju 2016. Za testiranje postavljenih hipoteza primijenjena je deskriptivna statistika.

Rezultati istraživanja

Na samome početku anketnoga upitnika željeli smo doznati kako ispitanici percipiraju romsku populaciju. Ispitanici su trebali napisati tri osobine kojima bi okarakterizirali romsku populaciju. Odgovore smo kategorizirali u tri grupe - pozitivne osobine, negativne osobine i neodređeno što je pokazalo da je 54,05 % (N=40) pripisanih osobina pozitivno te smo time potvrdili prvu hipotezu da odgojitelji romsku populaciju percipiraju pozitivno. Negativnih osobina bilo je 18,92 % (N=14), a ostale osobine 27,03% (N=20) svrstali smo u kategoriju neodređeno. Kojim su pozitivnim, negativnim i neodređenim osobina odgojitelji okarakterizirali romsku populaciju prikazali smo u Tablici 1.

Tablica 1. Osobine kojima ispitani odgojitelji opisuju

Positivne osobine 54,05 %	Negativne osobine 18,92 %	Neodređeno 27,03 %
Veseli Iskreni Skromni Komunikativni Glazbeno talentirani Temperamentni Otvoreni Humani Suradljivi Vrijedni Snalažljivi Kreativni Društveni	Neljubazni Antipatični Slaba razvijenost higijenskih navika Neodgovorni Neuredni Neobrazovani Nepouzđani	Čudno obučeni Govore drugim jezikom Specifičan način života Siromašni Tamnopusni Tradicionalnost Dvojezičnost Rano sklapanje braka Mobilnost Nezaposleni Trgovanje

Nadalje, htjelo se doznati koliko je odgojitelja imalo kontakt s romskom populacijom, odnosno koliko ih je u

svojoj skupini imalo jedno ili više djece pripadnika romske nacionalne manjine. Rezultati su pokazali da je

57,90 % (N=44) odgojitelja koji u svojoj vrtičkoj skupini nisu imali djecu romske nacionalnosti, a 42,10 % (N=32) onih koji jesu. S obzirom da je poznato da su djeca romske nacionalnosti nedovoljno uključena u rani i predškolski odgojno-obrazovni sustav ovakav rezultat može se smatrati donekle uspješnom strategijom vrtića grada Slavonskoga Broda te dobrom suradnjom institucija i romske populacije koja živi na ovome području.

Sljedeća četiri pitanja odnose se na to koliko ispitanici poznaju romsku kulturu. Osnovna obilježja svakoga naroda su himna, jezik i zastava i upravo su ta pitanja o romskoj kulturi postavljena ispitanicima. Svega 10,53 % ispitanika navelo je naziv romske himne (Đelem, đelem ili Gelem, gelem), 11,84 %

pokušalo je opisati izgled romske zastave od čega je samo jedan ispitanik točno opisao izgled zastave. Nadalje, s obzirom na kontakt s djecom kojoj hrvatski jezik nije materinji, zanimalo nas je koliko ispitanika zna neke riječi na romskom jeziku. Svega 3,95 % ispitanika navelo je koje riječi poznaju što je prikazano, s ostalim podacima, u Tablici 2. Kao važan dan u životu i kulturi Roma svakako je Svjetski dan Roma za koji je samo 3,95 % znalo da se obilježava 8. travnja u cijelome svijetu. Zato ne iznenađuje činjenica da se niti u jednom vrtiću/vrtičkoj skupini nije obilježio taj, za romsku populaciju, izuzetno važan dan. Isto tako, svega dvoje ispitanika (2,63 %) navelo je da je nekada prisustvovalo svečanosti obilježavanja Svjetskog dana Roma. Rezultati istraživanja su potvrdili i hipotezu 2.

Tablica 2. Koliko odgojitelji poznaju romsku kulturu

	DA	NE	OPIS
Naziv romske himne	10,53 %	89,47 %	Đelem, đelem
Izgled romske zastave	11,84 %	88,16 %	ima kotač na sredini; plava, zelena boja i crveni kotač; zelena s crvenim kotačem; kotač od kočijaških kola na zelenoj zastavi; crvena s kotačem
Poznavanje romskog jezika	3,95%	96,05%	manu/ruka; dej/majka; des/deset
Svjetski dan Roma	3,95%	96,05%	8. travnja
Obilježavanje Svjetskog dana Roma u vrtiću	0 %	100 %	

S obzirom da se Svjetski dan Roma nije obilježio niti u jednoj ustanovi ispitanici su mogli samo promišljati o tome koje bi aktivnosti proveli s djecom kod obilježavanja te svečanosti. Ispitanici su naveli sljedeće aktivnosti: upoznati djecu s manjinskom zajednicom i romskom kulturom; igre saradnje, poštivanje različitosti, uvažavanja drugih, govorene igre; učenje nekih romskih riječi i pjesme na romskom; tradicionalna muzika i jelo, dječje tradicionalne igre; romska muzika i plesovi; crtanje zastave.

Kao aktivnost za koju smatraju da su romska djeca razvijenijih sposobnosti i u prednosti pred os djecom ispitanici najčešće navode muzičke i plesn. Upravo je najčešći pozitivni stereotip prema glazba i ples tj. muzikalnost i izražavanje pokretom. Takve aktivnosti izvrsne su za upoznavanje kulture, jačanje suradnje i razvoj interkulturalnih kompetencija ne-romske djece, a ujedno i mogućnost uspješnije inkluzije romske djece.

Anketni upitnik je završio pitanjem o tome misle li ispitanici da bi upoznavanje ne-romske djece s romskom kulturom olakšalo inkluziju romske djece. Od tri ponuđena odgovora (da, ne, ne znam) 59,21 % (N=45) izjasnilo se pozitivno, a 3,95% (N=3) negativno. Za odgovor *ne znam* izjasnilo se 30,26 % (N=23) ispitanika, a pet ispitanika nije dalo ni jedan odgovor. Ovakvi rezultati potvrđuju i treću hipotezu.

U drugom djelu provedena je deskriptivna analiza kurikuluma dječjih vrtića iz 8 gradova RH. Gradovi koji su obuhvaćeni istraživanjem jesu: Zagreb, Sisak, Pula, Čakovec, Rijeka, Vodnjan, Slavonski Brod i Kutina. Ovih osam gradova odabrano je prema zadnjem popisu stanovništva prema narodnosti u gradovima/općinama koje je u RH provedeno 2011. g. pri čemu je

zastupljenost Roma u odnosu na ukupan broj stanovnika pojedinog grada jedan od kriterija odabira sljedećih gradova: Zagreb 2755 (0,35%), Sisak 648 (1,36%), Pula 443 (0,77%), Vodnjan 299 (4,89%), Čakovec 1039 (3,83%), Rijeka 867 (0,67%), Slavonski Brod 1.142 (1,93) te Kutina 340 (1,49 %) (Državni zavod za statistiku RH, 2011). Dostupnost kurikuluma dječjih vrtića na službenim mrežnim stranicama dječjih vrtića drugi je kriterij za odabir navedenih gradova. Analizom se želi istražiti koliko gradskih usta ranoga i predškolskoga odgoja u svome kurikulumu provode programe pomoću kojih će se djecu poticati na poštivanje i učenje o vlastitom i tuđem kulturnom identitetu te promicanju jednakosti i tolerancije.

Kada se govori o programima ranog i predškolskog odgoja, Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe propisao je podjelu odgojno obrazovnog rada u kurikulumima dječjih vrtića u nekoliko programa: redoviti, posebni program, alternativni odgojno - obrazovni program te program javnih potreba. Deskriptivnom analizom utvrđeno je kako svi kurikulumi u redovitom programu imaju odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, promicanje tolerancije prema različitostima, poštivanje kulture i tradicije kojoj dijete pripada, razvijanje pozitivne slike o sebi. Svi redoviti programi sadrže za cilj inkluzivnoga odgoja i obrazovanja poštivanje i prihvaćanje različitosti djece. Analizom kurikuluma za pedagošku godinu 2016./2017., dječjih vrtića grada Zagreba koji broji 60 gradskih vrtića ustanovljeno je da njih 17 imaju programe za razvoj samoodređenja, upoznavanja vlastitog identiteta poput *Say hello – Pozdrav svijetu*, prihvaćanja različitosti i razvoja pozitivnog mišljenja,

program *Škole za Afriku* (inicijativa UNICEF – a, zaklade *Nelson Mandela te* Hamburškog društva za promoviranje demokracije i međunarodnog prava iz 2005.g.) te programe *Rastimo zajedno* (Centar za podršku roditeljstvu *Rastimo zajedno*). Od 60 gradskih vrtića u Zagrebu, njih 43 nema, objavljen na mreži, kurikulum za pedagošku godinu 2016./2017. Od 17 dječjih vrtića svega 2 imaju programe koji su usmjereni na pripadnike nacionalnih manjina poput: *Program odgoja održivog razvoja, učenje za život i multikulturalnost* i *Poticanje tolerancije i uvažavanje prava sve djece*.

Grad Sisak osnivač je i vlasnik javnih ustanova dvaju dječjih vrtića: *Sisak Novi* i *Sisak Stari*. DV *Sisak Novi* čini mrežu četiriju objekata za koje je važeći kurikulum dječjeg vrtića Sisak Novi. Njegov kurikulum za 2016./2017. g. ne sadrži specifičan program za nacionalne manjine, pa tako ni za Rome. Potrebno je napomenuti kako je i u redovitom programu ovih dječjih vrtića jedan od ciljeva poštovanje različitosti i vlastitog identiteta. Dječji vrtić *Sisak Stari* u svojoj mreži obuhvaća 5 objekata te se kurikulum DV Sisak Stari primjenjuje na sve njegove objekte. Također kurikulum za pedagošku godinu 2016./2017. ovih dječjih vrtića u svom redovitom programu sadrži elemente promicanja tolerancije i prihvaćanja različitosti, no ne sadrži poseban program za nacionalne manjine.

Kurikulum dječjeg vrtića *Ivana Brlić Mažuranić* Grada Slavonskoga Broda za pedagošku godinu 2016./2017. provodi se u 9 područnih odjela čiji je osnivač Grad Slavonski Brod. Kurikulum sadrži program javnih potreba unutar kojeg se nalazi program za djecu pripadnike nacionalnih manjina. U opisu programa jasno je naznačeno da je program sukladan Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005. - 2015. Ovim programom nastoji se promicati jednake mogućnosti za Rome i postupno integriranje u širu zajednicu.

Dječji vrtići grada Kutine sastoje se od 7 objekata: sjedišta i 6 podružnica. Jedna od podružnica *Maslačak* u svome programu predškole sadrži program predškole za djecu pripadnike romske manjine.

Analizom kurikuluma dječjih vrtića u gradu Rijeci utvrđeno je kako DV Rijeka kao predškolska ustanova u svom sastavu ima pet Centara predškolskog odgoja unutar kojih je 31 postotak. Kurikulum za dječje vrtiće Rijeke sadrži programe za nacionalne manjine, ali isključivo pripadnike talijanske nacionalne manjine.

U gradu Puli nalazi se predškolska ustanova DV Pula te DV *Mali svijet*. Dječji vrtić Pula sastoji se od 8 predškolskih odjela te u jednom od njih (DV *Rožica*) u kurikulumu 2016. / 2017. jedna skupina je uključena u projekt vezan za kulturnu baštinu i razvoj zavičajnog identiteta u kojem se promiču prava romskih manjina. Unutar DV *Mali svijet* nalazi se 7 područnih objekata od kojih u jednom PO *Vjeverice* nalazi se identičan program onome u DV *Rožica* u Puli.

Dječjih vrtića u gradu Čakovcu čiji osnivač je ujedno sam Grad je šest. U kurikulumu za pedagošku godinu 2016./2017. u DV *Cipelica* koji je osnovan 2016.g. provodi se program za djecu pripadnike nacionalnih manjina u područnom objektu u romskom naselju Kruševica u kojem su u rad s djecom uključene i romske pomagačice sa završenom osnovnom i

srednjom školom kako bi se podigla razina pripremljenosti romske djece u proces osnovnog obrazovanja. Dječji vrtić *Dječja Mašta* u kurikulumu sadrži Program integracije djece pripadnika romske nacionalne manjine. Za ostale dječje vrtiće u gradu Čakovcu informacije nisu dostupne.

Analizom dječjih vrtića Grada Vodnjana utvrđeno je kakao ustanova za rani i predškolski odgoj Petar Pan Vodnjan u svom sastavu ima matičnu ustanovu i dva područna vrtića Galizanu i Peroj. U kurikulumu ove ustanove nalazi se redoviti program za djecu pripadnike nacionalnih manjina, ali talijanske nacionalne manjine.

ZAKLJUČAK

Premda programi i inicijative za uključivanje romske nacionalne manjine u RH postoje već 14 godina i kao takvi usklađeni su s direktivama Europske unije, istraživanje je pokazalo nedostatak na lokalnoj razini kada je riječ o elementarnim stvarima kao što su poznavanje romske kulture od strane odgojitelja te nedovoljno postojanje programa za romsku nacionalnu manjinu u kurikulumima za rani i predškolski odgoj u gradovima u kojima su Romi nastanjeni. Nedostatak istraživanja krije se u činjenici kako su brojni kurikulumi nedostupni javnosti te ustanove za rani i predškolski odgoj nemaju svoju službenu mrežnu stranicu. Ključno u istraživanju je prepoznati potrebu za usvajanjem znanja o različitim kulturama ko odgojitelj trebao imati kako bi promicao jednakost poštovanje, razvoj vlastitog identiteta kod djece, kao i toleranciju, a sa svrhom razvoja interkulturalnih kompetencija. Interkulturalni pristup u odgojno - obrazovnom procesu pripadnika romske manjine zahtjeva izobrazbu odgojno obrazovnih djelatnika za rad s pripadnicima romske manjine o romskoj kulturi, jeziku i umjetnosti, izradu specifičnih didaktičkih materijala za uvođenje romske kulture u odgojno - obrazovni rad kao i suradnju s romskim obiteljima radi podizanja razine očekivanja i postizanja obrazovnih postignuća učenika Roma (Bedeković, 2015).

Vodeći se zaključcima u ovom radu autorice preporuku za sljedeće istraživanje vide u usporedbi kurikuluma koji su provedeni u Desetljeću za Rome s kurikulumima izvan toga razdoblja jer je ustanovljeno kako se u pedagoškoj godini 2016./2017. u većini dječjih vrtića provode programi koji su trenutno podržani na nacionalnoj razini poput programa *Škole za Afriku* te *Rastimo zajedno*. Zadaća lokalne zajednice jest kontinuirani rad na poboljšanju položaja svih skupina koje žive na marginama života. Potreba za programima inkluzije Roma u društvenu zajednicu od golemog je značaja u najranijoj dobi, stoga su interkulturalni kurikulumi u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju polazišna tačka za njeno djelovanje kao interkulturalne zajednice. Podrška inkluziji Roma u širu društvenu zajednicu provođenjem programa na nacionalnom nivou koji se zatim spušta na regionalni i lokalni nivo, izuzetno je važan doprinos i prijeko potreban, no takve programe kojima se osigurava bolji položaj nacionalnih manjina potrebno je provoditi konstantno kako bi se ostvarili osnovni preduvjeti za život u multikulturalnom društvu te ne bi smjeli biti osuđeni na dobru volju i podršku državnih i europskih političkih elita.

LITERATURA

- Bedeković, V. (2015). Interkulturalni pristup u odgoju i obrazovanju pripadnika Romske manjine. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet i J. Bushati (ur.), *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str. 15-27). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Brust Nemet, M. i Kostić, D. (2015.). Povezanost tradicije romskih obitelji s uključivanjem u život i rad odgojno-obrazovnih ustanova. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet & J. Bushati (ur.), *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str. 197-213). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Državni zavod za statistiku RH. (2011). Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011. Preuzeto sa: http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html
- Đukić, B. i Kukovec, D. (2015). Romsko pitanje u kontekstu Europske unije: pomaže li Europa integraciju Roma u Republici Hrvatskoj?. *Politička misao: časopis za politologiju*, 52(2), 131-155.
- Jojić, Lj. (ur.). 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sindik, J. (2013). Konstrukcija upitnika stavova odgojiteljica prema inkluziji djece s teškoćama u razvoju u dječje vrtiće. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(3), 309 - 334.
- Hrvatić, N. (2005). Obrazovanje Roma u Hrvatskoj: pretpostavka za bolju kvalitetu života? U M. Štambuk (ur.), *Kako žive hrvatski Romi* (str. 179 – 200). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Lapat, G. (2010). Učenici Romi u primarnom obrazovanju. U A. Peko, M. Sablić i R. Jindra (ur.), *Obrazovanje za interkulturalizam: Zbornik radova s 2. međunarodne znanstvene konferencije* (str. 235-242). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Lepuš, J. i Ivanović J. (2013). Interkulturalno obrazovanje učitelja kao preduvjet uspješnog obrazovanja romske djece. U K. Posavec & M. Sablić (ur.), *Pedagogija i kultura. Interkulturalna pedagogija: prema novim razvojjima znanosti u odgoju 3* (str. 208-221). Zagreb: Hrvatsko pedagogijsko društvo.
- Lesar I., Čuk I., & Peček M. (2006). How to improve inclusive orientation of Slovenian primary school – the case of Romani and migrant children from former Yugoslavia. *European Journal of Teacher Education*, 29(3), 387-399.
- Lów Stanić, A. (2014). Predrasuda i prikazivanje Roma u medijima: može li jedna televizijska emisija povećati međugrupnu toleranciju? *Društvena istraživanja* 23(2), 303-325.
- Luciak, M., & Liegl B. (2019). Fostering Roma students' educational inclusion: a missing part in teacher education. *Intercultural education*, 20(6), 497-509.
- Mlinarević, V., Kurtović, A. i Svalina, N. (2015). Stavovi učitelja o Romima u odgoju i obrazovanju. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet i J. Bushati (ur.), *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str. 233-252). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Maričić, J., Kamenov, Ž, i Horvat, K. (2012). Predrasude u dječjoj dobi: provjera dviju skala socijalne distance. *Društvena istraživanja* 21, 1(115), 137-158.
- Previšić, V., Hrvatić, N. i Posavec, K. (2004). Socijalna distanca prema nacionalnim ili etničkim i religijskim skupinama. *Pedagogijska istraživanja*, 1(1), 105-119.
- Romstein, K. i Sekulić-Majurec, A. (2015). Obrnuta inkluzija - pedagoške vrijednosti i potencijali. *Pedagogijska istraživanja*, 12(1-2), 41 - 54.

INFORMACIJE O AUTORIMA**Sanja Nuhanović**

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku
Dislocirani studij u Slavonskome Brodu
Gundulićeva 20, Slavonski Brod 35000, RH
e-mail: sanja.nuhanovic@gmail.com

Maja Koporčić

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku
Dislocirani studij u Slavonskome Brodu
Gundulićeva 20, Slavonski Brod 35000, RH
e-mail: maja.koporcic@gmail.com